

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A PTE TTK Földrajzi Intézet
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszékének
valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata



Tartalom

PIRISI GÁBOR - TRÓCSÁNYI ANDRÁS

A várossá nyilvánítás mint a
területfejlesztés eszköze?
A városi cím elnyerésének területpolitikai
vonatkozásai 2

LUDESCHER GABRIELLA

Az innováció, mint szolgáltatás a
szakirodalom tükrében 9

SZEBÉNYI ANITA

Magyarország nagyvárosi térségeinek
társadalmi-gazdasági összehasonlítása 14

Hírek, információk 23

Főszerkesztő

LÁSZLÓ MÁRIA

Főszerkesztő-helyettes

PIRISI GÁBOR

Szerkesztőbizottság tagjai

PAP NORBERT (ELNÖK)

TRÓCSÁNYI ANDRÁS

SITÁNYI LÁSZLÓ

FRANCK GUÉRIT

SZABÓ-KOVÁCS BERNADETT

Lapszerkesztő

SZEBÉNYI ANITA

Szerkesztőség

7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

Tel/Fax: 72/501-531

<http://balkancenter.ttk.pte.hu>

ISSN 11789 - 0578

Köszöntő

Kedves Olvasónk! Nagy örömünkre szolgál, hogy a karácsonyi ünnepek előtt átadhatjuk Önnek a Területfejlesztés és Innováció folyóirat második számát. Első alkalommal kaptunk annyi pozitív visszajelzést, hogy úgy érezzük, érdemes ezt a kezdeményezést folytatni. Reméljük, hogy ha az a szám elnyerte tetszését, ebben sem fog csalódni. Három tanulmányunk közül az első, Pirisi Gábor és dr. Trócsányi András munkája, egy nagyon gyakorlatias problémát, a várossá nyilvánítások aktuális kérdéseit járja körül. Az innovációval kapcsolatos kutatásokat ezúttal Ludescher Gabriella írása képviseli, amely az innovációt, mint szolgáltatást vizsgálja. Végül a számos területfejlesztési feladatban megjelenő hazai nagyvárosi térségek összehasonlító vizsgálatának eredményeit olvashatják Szabó Anita tollából.

Folyóiratunk azonban csak akkor lehet sikeres, ha olvasóink közül egyre többen válnak majd íróinkká is. Továbbra is várjuk azokat a tanulmányokat, amelyek kapcsolódnak a címben megjelenő két téma valamelyikéhez, akár elméleti, akár gyakorlati megközelítésből, pozitív vagy negatív példákat egyaránt. Ahogy az első számban is jeleztük, alapvetően 6-10 oldalas, hivatkozásokkal és irodalomjegyzékkel ellátott cikkeket tudunk megjelentetni, ez alól csak a gyakorlatot bemutató írások kivételek. Az elektronikus forma, ennyi előnye kétségtelenül van a papírral szemben, lehetőséget ad színes ábrák bőséges alkalmazására. A megjelentetni szándékozott anyagokat a szebenyi@gamma.ttk.pte.hu vagy a pirisig@gamma.ttk.pte.hu címre várjuk.

PIRISI GÁBOR – TRÓCSÁNYI ANDRÁS

A várossá nyilvánítás, mint a területfejlesztés eszköze? A városi cím elnyerésének területpolitikai vonatkozásai

A város tudományos fogalma összetett, több diszciplína nézőpontjából megközelíthető, komplex jelenség. A hétköznapi szóhasználatban mégis viszonylag egyszerű a dolgunk, hiszen létezik a jog által elfogadott, a magyar alkotmányban is rögzített¹ egykomponensű városfogalom, amely egyértelműen lehatárolja azoknak a településeknek a körét, amelyeket városoknak nevezhetünk. Hazánkban ez a kategória nem népességszám által meghúzott statisztikai határt jelent, hanem - az eredetét tekintve középkori gyökerekkel rendelkező szabályozás szerint - a városi címet az államfő adományozza, természetesen a magyar közjogi berendezkedés logikájának megfelelően, alapvetően nem saját, hanem a kormány szakminisztere javaslata alapján.

A várossá nyilvánítás látványos, közérdeklődésre is számot tartó településpolitikai beavatkozás. Földrajzi és közigazgatási összefüggéseiről időről időre jelennek meg írások a vonatkozó magyar szakirodalomban. Ez a tény egyáltalán nem meglepő, figyelembe véve, hogy különösen az elmúlt három évtizedben ez a folyamat tekinthető az egyik legmarkánsabb közigazgatási változásnak. Az 1970-es évektől kezdve napjainkig összesen 223 település (1990 óta 134) nyerte el a városi rangot, beleértve azt a kilenc nagyközséget, ahol az avatóünnepségekre 2007. nyarán keríthettek sort. A folyamat eredményeként Magyarország településhálózata eljutott oda, hogy egy gyengén urbanizált stádiumból, amelyben még az ország általános társadalmi-gazdasági fejlettségéhez képest is indokolatlanul kevés várost lehettünk a térképen (BELUSZKY P. 1983), egy olyan állapotba, amikor a városok egy részét (gyakorlatilag egyharmadát) ugyanaz a szerző találóan faluvárosnak titulálja (BELUSZKY P. - GYÖRI R. 2006), ezzel is jelezve, hogy megítélése szerint nem elégítik ki a geográfia városokkal szemben támasztott általános kritériumait. Árnyalja a képet, hogy több

¹ Az alkotmány 41. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság területe fővárosra, megyékre, városokra és községekre tagozódik, melyek közösségét a 42. § szerint megilleti a helyi önkormányzás joga

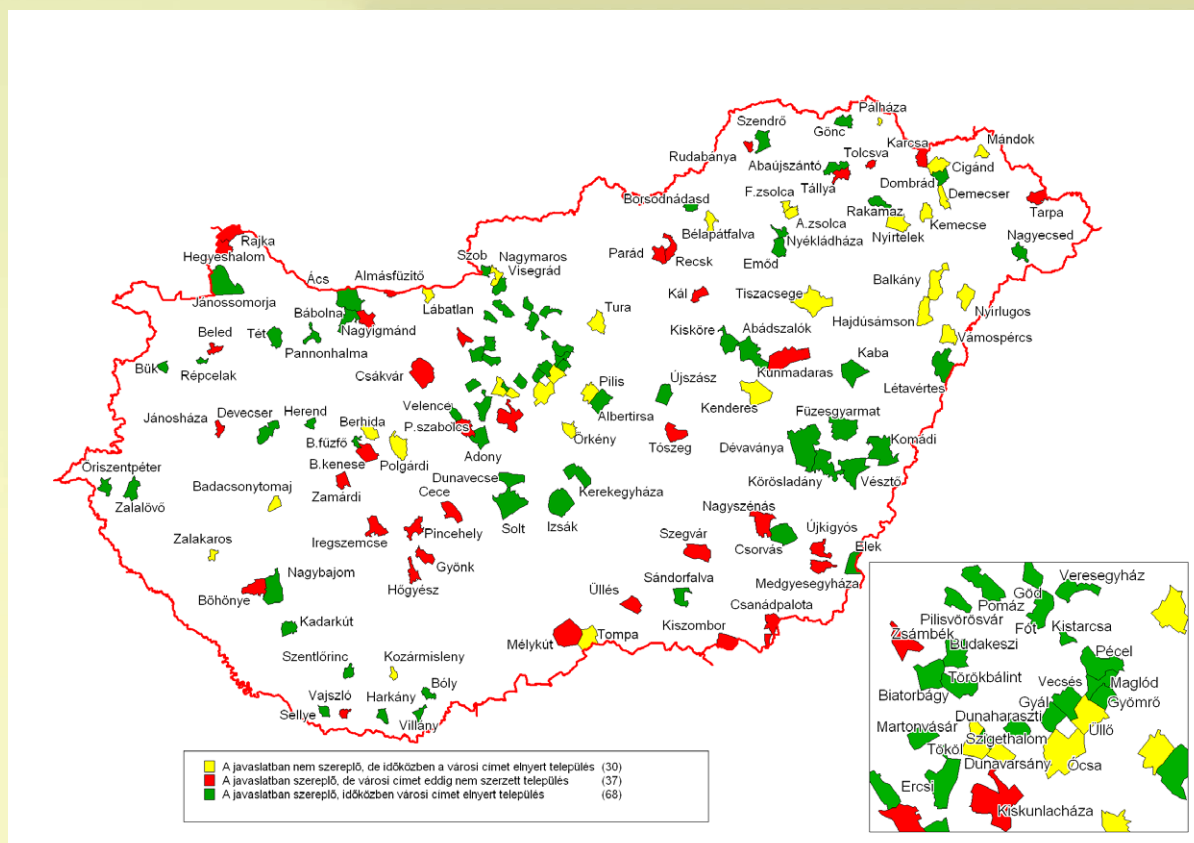
régóta városi címmel rendelkező alföldi mezőváros kapcsán sem volt feltétlenül teljes a tudományos konszenzus, és hogy különböző szerzők napjaink urbanizációs folyamatait is meglehetősen eltérően ítélik meg. A maga korában - és ez még csak néhány éve volt! - még inkább irreálisnak tetszett ZOLTÁN Z. (2002; 2003) fejtegetése arról, hogy a 330-350 elemből álló kisvárosi hálózat kiépítése fontos településpolitikai prioritás, napjainkban azonban már nem tűnik lehetetlennek az sem, hogy jelen kormányzati ciklus végére elérjük az általa kívánatosnak tartott értékek alsó küszöbét. Mindazonáltal az utóbbi években a témában publikáló szerzők - a fentiekén túl például SZIGETI E. 1998; KISS É. 2002 és CSAPÓ T. - KOCSIS Zs. 1997; DÖVÉNYI Z. 2006 - meglehetősen egyező véleményen vannak abban a tekintetben, hogy a várossá nyilvánítási folyamatot berekeszteni nem, csupán körültekintően szabályozni szükséges.

Elvileg a folyamat kereteit törvényi szinten rögzítették. Már a helyi önkormányzatokról szóló (1990. évi LXV.) törvény, elterjedt rövidítésével ÖTV, 59. §-a kimondja, hogy „A nagyközség a várossá nyilvánítással kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége, térségi szerepe indokolja. A képviselő testület a kezdeményezést a helyi önkormányzatokért felelős miniszter útján terjeszti a köztársasági elnök elé”. A törvény nem állít ugyanakkor kritériumot: a nagyközségek kiválasztásában a „fejlettség” és a „központi szerep” a döntő tényező. Nincs szó lélekszámhoz kötött határról, vagy bármely olyan infrastrukturális mutatóról, amit egy városnak mindenképpen teljesíteni kell. Az egyetlen kemény korlát, hogy csak nagyközségekből lehet város, és a törvény 108. §-ából az is kiderül, hogy nagyközséggé válni adott esetben nehezebb, mint onnan várossá előlépni. Ugyanis a „nagyközségi címet használhatják azon települések képviselő testületei, amelyek a törvény hatályba lépésekor nagyközségi tanácsok voltak, továbbá, amelyek területén legalább ötezer lakos él.” Itt tehát kemény korláttal találkozunk: a címet örökölni vagy nagyon is konkrét növekedési feltétel teljesítése esetén kiérdemelni lehet. Tekintettel arra, hogy egy fogyatkozó népességű országban élünk, ez utóbbira kevés kivételtől eltekintve csak nagyvárosok szomszédságában fekvő, a kiköltözők által gyorsan növekvő településeknek van esélye.

A várossá nyilvánítás folyamatát kilenc éven át az ÖTV egymagában szabályozta. Ekkor megszületett azonban a területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény, amely valamivel részletesebb útmutatókat ad. A törvény 15. § (1) kimondja, hogy a „nagyközségi képviselő testület - a település, a várossá nyilvánítás szempontjából nagyközség - várossá nyilvánításának kezdeményezésekor részletes értékelésben mutatja be a nagyközség fejlettségét, térségi szerepét”, majd a (2) bekezdés részletezi ennek szempontjait. Továbbra sem rendel azonban célszámokat az egyes kategóriákhoz, vagyis nem ad részletesebb szempontokat arra nézve, hogy melyek azok a fejlettségbeli küszöbök, aminek egy pályázónak meg kell felelnie.

Továbbiakban a törvény az eljárás menetét szabályozza: a 16. § (1) január 31-ét jelöli meg a kezdeményezések beadásának határidejéül, míg a 17. § (1) rendelkezik egy szakemberekből és az önkormányzati érdekképviselők tagjaiból álló bizottság felállításáról, amelynek feladata a beérkezett pályázatok értékelése. A miniszter a bizottság véleményét figyelembe véve május 31-éig tesz javaslatot a köztársasági elnöknek, aki június 30-ig dönt a várossá nyilvánításról. A törvény általános rendelkezései ugyanakkor nem teszik lehetővé a várossá nyilvánítást az önkormányzati választások évében. 2005. márciusában három MSZP-s országgyűlési képviselő önálló képviselői indítványt nyújtott be annak érdekében, hogy a várossá nyilvánítás feltételei közül töröljék a „nagyközség” kitételt és községek is szabadon pályázhassanak erre a címre. A szavazáskor ugyan az indítványt a jelen lévő képviselők többsége támogatta (194:127), az arány azonban nem volt elégséges a sikerhez, mivel a módosítás érintette volna az ÖTV-t, így kétharmados többségre lett volna szükség.

A jogi szabályozással kapcsolatban minduntalan visszatérő probléma, hogy nagyon kevés konkrét elvárás, feltétel tartalmaz. A törvényalkotó valószínűleg a decentralizáció elvének és a hazai településhálózat sajátosságainak akart megfelelni, vagy a mindenkori döntéshozó (politikai) játékerét akarta kibővíteni a folyamat szabályozásakor, így - a korábbi évtizedek gyakorlatával ellentétben - nem állított fel számszerűsíthető és kötelezően teljesítendő célokat. A szabályozás védelmében el kell mondani: lehetetlen volna számszerűsített, ugyanakkor igazságos küszöbértékeket kitűzni bármely mutató tekintetében. Ugyanaz a lélekszáma, gazdasági vagy társadalmi fejlettségű nagyközség egész „mást jelent”



1. ábra. A JPTE kutatói által 1996-ban megfogalmazott javaslatok és megvalósulásuk
Szerk.: Tóth J. - Trócsányi A. alapján Pirisi G.

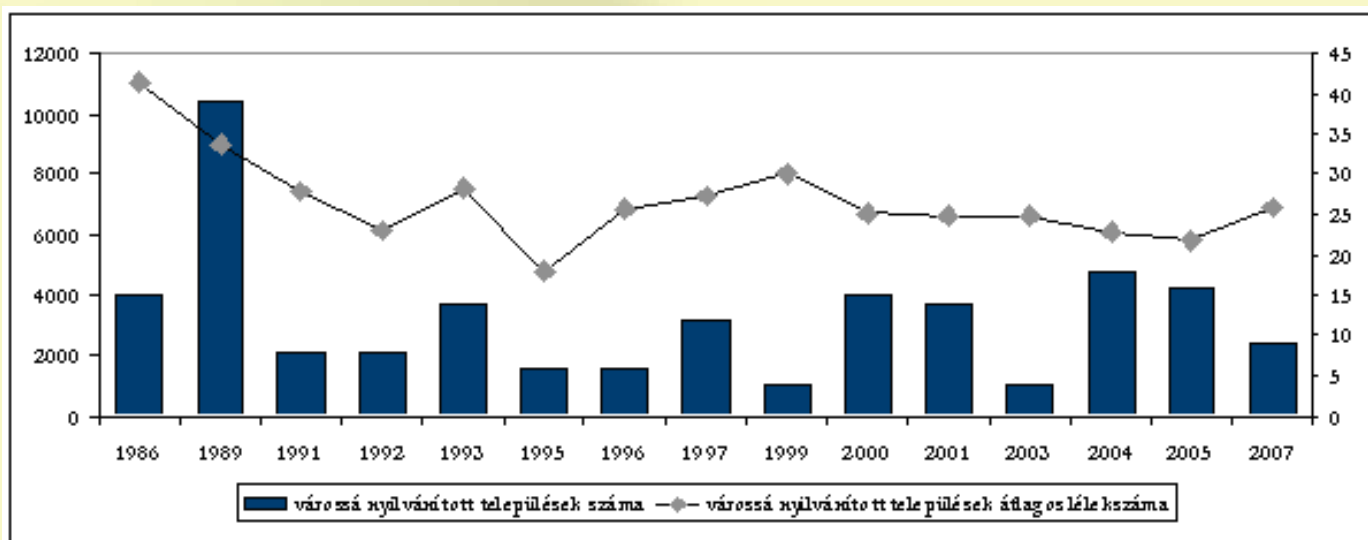
a mezővárosias alföldi, az aprófalvas dunántúli vagy az agglomerálódó fővárosi környezetben: amíg adott értékek központiasult voltát jelezhetik az egyik térségben, nem biztos, hogy kiemelik a másokban. Az ezer főt nem sokkal meghaladó zempléni Pálháza vagy a háromezernél alig népesebb ormánsági Sellye betölthet központi funkciókat a saját aprófalvas környezetében, de valósággal „elvesznének” Békés vagy Pest megyék eltérő településföldrajzi adottságú térségeiben. Ugyanakkor nyilvánvaló volt már a törvény elfogadásának pillanatában, hogy a gyakorlatban ez a helyzet igen sok vitát fog eredményezni, hiszen a cím odaítélését tulajdonképpen az egyedi, és ezáltal szükségképp szubjektív elbírálás függvényévé tette. Ha úgy tetszik, az országgyűlés felhatalmazta a mindenkori kormányt, hogy a várossá nyilvánítás eszközét saját területpolitikai céljainak elérése érdekében használja fel. Az 1990 utáni időszak gyakorlatában azonban nem igazán lehet valamiféle átgondolt koncepció körvonalait felfedezni.

Pedig a lehetőség adott volt: az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium jogelődjeként a Belügyminisztérium megbízásából az 1990-es évek közepén Dr. Tóth József professzor irányításával a Janus Pannonius Tudományegyetem földrajzi tanszékeinek munkatársai átfogó vizsgálatban tárták fel a városhiányos térségeket és a várossá fejlesztésre, a cím elnyerésére alkalmas településeket (TÓTH J. - TRÓCSÁNYI A. 1996). A kutatás konkrét javaslatokat tartalmazott, 2010-ig előretekintve összesen 105 település várossá nyilvánítását prognosztizálva, öt ütemre bontva. Soha nem vált koncepcióvá, eredményei megmaradtak kutatási zárójelentés formájában, amelyet részleteiben többnyire csak megalkotói ismertek, bár végeredménye szélesebb szakmai körben is publicitást kapott (TÓTH J. 1996).

Időközben a több mint száz vizsgált településből 46 nagyközség az ütemezésnek megfelelően, vagy annál hamarabb város lett, 22 a prognosztizálthoz képest később, de már város, 37 akkor javasolt település pedig még nem nyerte el a címet, közülük 16-nak - az 1996-os elképzelések szerint - 2010-ig kellene befutnia. A javaslat a városhálózat bővülésének kifejezetten dinamikus forgatókönyvét vetítette előre, de

még így sem számolt kerekén 30 olyan nagyközséggel, amely időközben mégis előre lépett a hierarchiában². Tanulságos ebből a szempontból a területi kép áttekintése (1. ábra).

Az 1996-os kutatás végeredményeként megfogalmazott terv a városodás ütemét elsősorban Tolna, Fejér és Békés megyékben becsülte túl, ahol több olyan nagyközség előléptetését is javasolta, amelyik azóta egyetlen egy alkalommal sem, vagy éppen elsőként az idén nyújtott be pályázatot, a kivételt talán az idén harmadszor, és ismét csak sikertelenül próbálkozó Pusztaszabolcs jelenti. A koncepció meglehetősen következetes volt abban a tekintetben, hogy amennyiben egy adott térségben két vagy több település hasonló szinten állt és megosztva látta el a központi szerepköröket, akkor mindegyik várossá nyilvánítását javasolta. Ezek közül azonban általában csak a páros egyik tagja lett végül város (pl.: Nagybajom igen, Böhönye nem, Sellye igen és Vajszló nem), de olyan eset is van, hogy egyik sem (Parád - Recsk, Gyöngyös - Hőgyész, Újkígyós - Medgyesegyháza), és talán csak egyetlen olyan eset van, ahol szomszédok közül a javaslatban nem szereplő futott be (Tompá, Mélykút rovására). Itt a korábban ébredő önkormányzat természetesen előnyösebb helyzetben volt. A kutatók egyértelműen alábecsülték Szabolcs-Szatmár-Bereg, és némileg Pest megye urbanizációját, más szóval, eltérően ítélték meg az ottani nagyközségek központiasultságát, mint ahogy némely esetekben az üdülőttelepülések szerepét is (Zalakaros, Badacsonytomaj, Visegrád). Összességében mégis azt mondhatjuk, hogy az 1996-os előrejelzés alapvetően kiállta az idő próbáját. Ennek eredményeképpen a városhálózat évről évre bővül, és bármennyire is törekszik a döntéshozó a területi paritás fenntartására, számos olyan szeglete akad az országnak, ahol mind a mai napig kiterjedt városhiányos térségek találhatók.³



2. ábra. A várossá nyilvánított települések száma és átlagos lélekszáma (1986-2007)

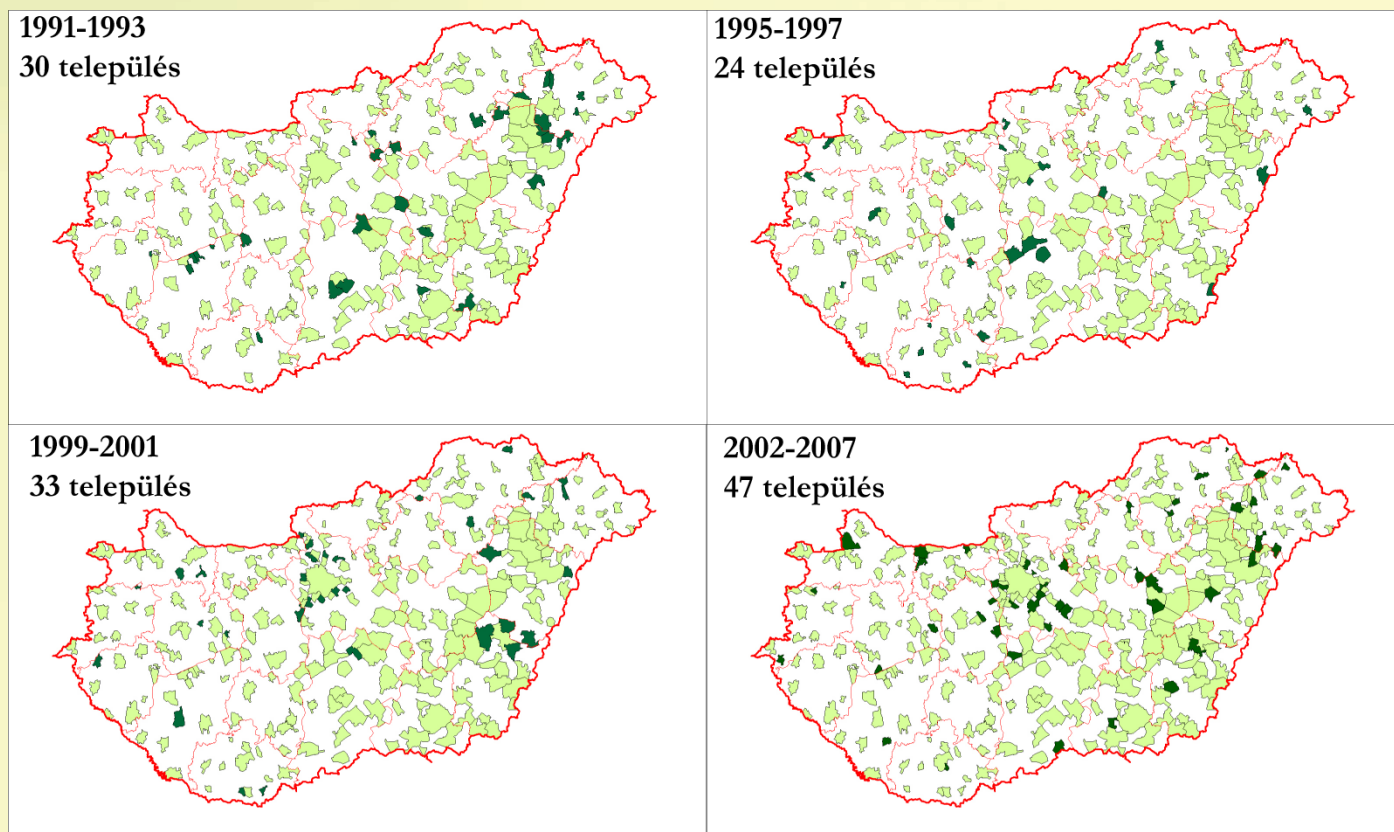
A gyakorlatban a cím odaítélése sajátos ciklikusságot mutat (2. ábra). A törvény a választások évében nem teszi lehetővé új városok avatását, így minden kormányzati időszakban tehát három esély áll a pályázók rendelkezésére. 1990 és 2005 között egyértelmű tendencia volt, hogy az első évben viszonylag kevés nagyközség lépett előre, majd a ciklus végén lényegesen több - ha úgy tetszik a kezdeti megszorításokat az új választások közeledtével a bőkezűbb osztogatás váltotta fel. A címet elnyerők számát és a (benyújtott pályázatokhoz viszonyított) arányát tekintve a jeles eseményekhez (rendszerátalakítás, EU belépés) kötődően egyfajta „amnesztia hangulat” is tapasztalható, az aspiránsoknak ezekben az esztendőkhöz jobb esélyeik

² A javaslatban nem szereplő, de címet elnyert települések zöme a prognosztizáltnál gyorsabb szuburbán hatásokhoz, a felértékelődő imázs-tényezőkhöz, valamint a keleti országrész urbanizáción keresztül történő fejlesztéséhez, így a cím relatív könnyebb megszerezhetőségéhez köthető.

³ Nógrád megyének évek óta nincs nagyközségi jogállású települése, így „városesélyes” önkormányzata, a nagyközségekkel jól ellátott megyék általában magas városodottsággal jellemezhetők (Hajdú-Bihar, Békés) vagy rendre sok pályázatot adnak be (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg).

voltak. Ebben az értelemben különlegesnek tekinthető az 2007. évi gyakorlat, a ciklus első évében soha nem avattak még kilenc új várost. Hogy ez csak véletlen, vagy a folyamat intenzitásának újabb növekedését jelzi, azt jelenleg még bajos volna eldönteni.

A területi kép tekintetében is csak kevés igazán markáns vonást fedezhetünk fel (3. ábra).



3. ábra. Várossá nyilvánítások választási ciklusonként (1990-2007)

Szerk.: Pirisi G.

A legfeltűnőbb talán a szuburbanizációs hatások megjelenése. Míg 1990 és 1993 között egyetlen egy, a budapesti agglomerációba sorolható település sem kapott városi rangot, és a következő ciklusban is csak három (Gyál, Pécel, Pilisvörösvár), esetleg ha Nagymarost is ide soroljuk, négy, addig 1998 és 2002 között 10, 2006-ig újabb 12, majd 2007-ben további három agglomerációs nagyközség lett város. Sőt, immár a regionális központok szomszédságában is találunk példát hasonló fejlődésre, jellemzően szintén az utóbbi öt évből (Miskolc mellett Alsó- és Felsőzsolca, Debrecen szomszédságában Hajdúsámson, Szegedében Sándorfalva, legújabban Pécestől délkeletre Kozármisleny). A várossá nyilvánított települések átlagos lélekszámának korábban egyértelműen ereszkedő trendje is a nagy lélekszámú - de csekély központi szerepkörrel rendelkező - agglomerációs települések nagyobb aránya miatt törik meg.

Egészében véve a kelet-magyarországi megyék valamivel nagyobb súllyal vannak jelen, és az idő előrehaladtával ez az eltolódás fokozódni látszik, lévén a Dunántúlról egyre inkább elfogytak az erre alkalmas (vagy ambícióval bíró) települések. Ezen kívül nehéz más területi logikát feltárni, sőt, mintha tetten érhető lenne az egyensúlyra történő törekvés is, vagyis nehezen definiálható az egyes ciklusokban kitüntetett, vagy „kedvenc” térség, régió. Noha a folyamat jellege nem zárja ki a politikai jutalomként történő címozást, és a lobbizási tevékenység intenzív működésére utal az a tény, hogy a miniszter a szakmai bizottság által javasoltnál rendre több nagyközség nevét terjeszti a köztársasági elnök elé, mégsem mutatható ki egyértelmű kapcsolat a kormány és a befutott települések vezetőinek pártállása között. Ennek részben olyan akadályai is vannak, hogy ebben a települési méretkategóriában igen gyakori

volt, illetve most is gyakori a független polgármester, akinek ugyan sokszor szintén van valamilyen pártkötődése, de ez a nyilvános adatokból nem mindig nyomozható ki. Mindazonáltal, az új városok átlagos lélekszámának emelkedése, illetve az élet minden területének politikai kérdésként történő megélése is a döntések (nagy)politikai hátterének jelentőségét is felveti. 2007 új kilenc új városa élén hat polgármester függetlenként, egy valaki helyi civil szervezet jelöltjeként, egy-egy településvezető pedig az MSZP, illetve az SZDSZ jelöltjeként nyerte el a szavazópolgárok bizalmát. A sikertelen pályázók között is lényegében ugyanez a kép: egy-egy képviselője van a kormány- és az ellenzéki pártoknak, mindenki más független. Ennek ellenére a politikának, ha sokkal indirektebb módon, de nyilvánvalóan jelentősége van, a polgármesterek által megmozgatott kapcsolatok sokszínűek lehetnek, van példa a térség (kormánypárti) országgyűlési képviselőjének és a település jobboldali kötődésű polgármesterének sikeres összefogásra is.

Egy-egy nagyközség kezdeményezésének sikere tehát sok mindenben múlhat: nem az a kérdés, hogy várossá válása illeszkedik-e a minisztérium koncepciójába, még csak nem is feltétlenül az, hogy megfelelő-e a politikai kötődése. A döntések sokkal inkább ad-hoc jellegűnek tűnnek: az elmúlt években arra az alapvető kérdésre sem sikerült még egyértelmű választ kapni a szakma képviselőinek, hogy a városi cím odaítélése egy sikeres településfejlesztési folyamat elismeréseként, avagy egy új (települési) időszak kiindulópontjaként értékelendő - vagyis jutalomként vagy bátorításként is el lehet-e nyerni az áhított státuszváltást?

A szabályozás jelenlegi formája - vagyis a politikai mérlegelés lehetősége - megadja a lehetőséget arra is, hogy ne csak a legjobb mutatókkal, illetve a leginkább kiépült intézményrendszerrel bíró nagyközségek pályázzanak sikeresen. Vannak is példák ennek az elvnek az érvényesülésére. Konkrét mutatót alapul véve: a pályázók között infrastrukturális szempontból a csatornahálózat kiépítettsége differenciál legnagyobb mértékben. Míg 2007-ben a 60%-ot meghaladó csatorna-bekötöttséggel rendelkező Csákvár az elutasításának hivatalos indokai között szerepelt a nem megfelelő csatornázottság, addig többek között Kadarkút, Nagybjom, Cigánd, Nagyecséd vagy Abaújszántó úgy válhattak várossá, hogy egyáltalán nem rendelkeztek csatornahálózattal. De említhetnénk a Fejér megyei szomszéd, a szintén sikertelenül pályázó Bodajk esetét is, ahol a középszintű intézményhálózatot művészeti szakközépiskola, emelt szintű ellátást biztosító idősek otthona és számos szakorvosi rendelés képviseli. Ilyen jellegű intézményi spektrumot a tavalyi nyertesek közül csak Törökbálint tud felvonultatni, az összes többi településen ennél kevesebb középszintű szolgáltatás vehető igénybe. Külön tanulságos ebből a szempontból Cigánd (2004-ben lett város) esete, amely fogyatkozó és elvándorló népességével, alacsony foglalkoztatottsági mutatókkal és vállalkozási aktivitással, hiányos intézményhálózattal semmiképpen sem tartható „mintavárosnak”. Várossá nyilvánítását ebben az esetben egyértelműen elősegítette a térség, a Bodroghöz elmaradottsága, illetve a hátrányok csökkentésének igénye.

Ez a törekvés csak akkor járhatna sikerrel, ha a városi címhez a központi funkciók megerősítése is társulna. Mintha lenne erre nézve bizonyos készlet az állam részéről is. Többek között ezt fogalmazza meg az a 2007. februári keltezésű, a minisztérium által közzétett vitaanyag (ÖTM 2007) is, amely az önkormányzati rendszer továbbfejlesztésével kapcsolatos problémákat vizsgálva kitér a várossá nyilvánítás feltételeinek módosítására is, hangsúlyozva, hogy a város elsősorban „...a törvényben előírt közszolgáltatások térségi ellátója, szervezője. Ezt meg kell foglalmazni az önkormányzati törvényben is, és ehhez indokolt igazítani a várossá nyilvánítás feltételrendszerét is. ... A szükséges minősített többség hiányában is megoldható a várossá nyilvánítás feltételeinek szigorítása, illetve alkalmazhatók a differenciált feladattelepítés eszközei.” Végső soron a vitaanyag megfogalmazói hangsúlyoznák, megerősítenék a város és község közötti különbséget, akár az önkormányzati törvénybe foglalt módon is. Ebben az esetben a városok térségi szolgáltató szerepe erősödne, vagyis a városi címet elnyert települések joggal számíthatnának a feladatok mellett a források kibővülésére. Arról nem is szólva, hogy az igazgatás, vagy egyéb közszolgáltatások, például az egészségügyi vagy szociális ellátás terén beinduló koncentráció elősegítheti a kereskedelmi-gazdasági értelemben vett szerepkörök megerősödését is, így a városok számára az ebből fakadó előnyök igen számottevőek lehetnek. Nem véletlen tehát, hogy évről évre jellemzően 18-25 önkormányzat vállalja

a pályázat benyújtásával járó anyagi terheket, többletfeladatokat és az esetleges kudarc helyi politikai kockázatait. A sikeresen pályázó baranyai polgármesterek néhány év távlatából is úgy látják, hogy megérte próbálkozni, a település fejlődésének lendületet adott a cím elnyerése.

Jelenleg a konkrét - számszerűsíthető - előnyök nem kiugróan jelentősek, a legfontosabb közülük az SzJA helyben maradó része állami kiegészítésének növekedése (ez fejenként 2000 Ft-nyi többletbevétel a 2007-es költségvetési törvény szerint), de úgyszólván ez az egyetlen pont, ahol a város és a nagyközség külön elbírálás alá esik. Ezen túl az önkormányzatok kénytelenek kevésbé konkrét előnyökkel beérni: a telephelyi érték kétségkívül növekszik, a település könnyebben kerül fel a valóságos és mentális térképekre, a projekt maga összekovácsolja a település közösségét (TRÓCSÁNYI A. - PIRISI G. - MALATYINSZKI SZ. 2007). Ezek a tényezők azonban önmagukban feltehetően nem jelentenek megoldást a sikeres pályázók problémáira. Ennek ellenére a várossá válás sok helyen a válságból való kiút egyik eszközének tűnik, még akkor is, ha napjainkban ez inkább csak remény, mint realitás.

Irodalom

- BELUSZKY P. 1983: A várossá nyilvánítás szerepe a területfejlesztésben. - Állam és Igazgatás, pp. 912-924.
- BELUSZKY P. - GYÖRI R. 2006: Ez a falu város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után). Tér és Társadalom, 2. sz. pp. 65-81.
- CSAPÓ T. - KOCSIS Zs. 1997: A várossá nyilvánítás elvi kérdései, potenciális városok az Északnyugat-Dunántúlon. Tér és Társadalom, 11. évf., 1. sz. pp. 183-196.
- DÖVÉNYI Z. 2006: „Ez a falu város.” Tűnődések a hazai várossá nyilvánítások kapcsán. In: Blahó J. - Tóth J. (szerk.): Tanulmányok Mendől Tibor születésének 100. évfordulójára. Mendől Tibor Centenáriumi Év Bizottsága. Orosháza-Pécs, pp. 109-115.
- KISS É. 1998: A várossá nyilvánítás problematikája és a várossá válás jelentősége az önkormányzatok szemszögéből. Földrajzi Közlemények, 122. (46.) évf. 3. sz. pp. 456-481.
- LÁSZLÓ L. - TÓTH J. (szerk.) 1998. Gondolatok a településről. Településfejlesztési Füzetek Különszám. BM Kiadó, Budapest, 88 p.
- ÖTM 2007: [Vitaanyag a helyi önkormányzati rendszer továbbfejlesztésének irányairól](#). Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, Bp. 27 p.
- TRÓCSÁNYI A. - PIRISI G. - MALATYINSZKI SZ. 2007: A célnál fontosabb a bejárt út. A várossá nyilvánítás gyakorlata Magyarországon. Falu Város Régió, 3. sz. pp. 18-27.
- SZIGETI E. 1998: Urbanizáció, városhálózat, várossá nyilvánítás. Területi Statisztika, 1. évf. Bemutakozó szám. pp. 68-82.
- TÓTH J. 1996: Településrendszer. In: Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 539 -586.
- TÓTH J. - TRÓCSÁNYI A. (szerk.) 1996. Összegzés „A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata” c. kutatás témakörében. JPTE TTK ÁTUT Pécs, 126 p.
- TÓTH J. - TRÓCSÁNYI A. 2006. A magyarországi városhálózat és a városhiányos térségek vizsgálata. In: Pap N. - Tóth J. (szerk.): Terület- és településfejlesztés II. Kutatások a terület- és településfejlesztésben. Alexandra Kiadó, Pécs, pp. 207-215.
- ZOLTÁN Z. 2002; 2003: A magyar kisváros-hálózat kiteljesedése az 1990-es évtizedben I.-II. Comitatus, 12.-13. évf. 2002/nov.-dec, ill. 2003/jan-feb., pp. 142-151; 121-126.

www.varossanyilvanitas.hu

Jogszabályok:

[A Magyar Köztársaság Alkotmánya](#)

[A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény \(ÖTV\)](#)

[A területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény](#)

[T/15164 sz. önálló képviselői indítvány „A várossá nyilvánítással összefüggő egyes törvények módosításáról”](#)

LUDESCHER GABRIELLA

Az innováció, mint szolgáltatás a szakirodalom tükrében

Bevezetés

E rövid tanulmány célja az, hogy az innováció sokszínű értelmezését áttekintve, betekintést nyerjünk az innovációs szolgáltatásba és annak területi megoszlásába. Az innovációs szolgáltatás átláthatóságához fontosnak tartottam az innovációs rendszer(ek) térrel való kapcsolatának tárgyalását is.

A kutatás során megfogalmazódott az a feltevés, hogy a település (telephely), a tudás (innováció) és a gazdaság között szoros összefüggés van. A tanulmány során a magyarországi innovációs központok vizsgálata alátámasztotta e feltevésünket.

Az innováció értelmezése

Az innováció lényegét Schumpeter a termelési tényezők új kombinációjában jelölte meg, és vezette be a közgazdaságtanba az 1930-as években. SCHUMPETER (1980) az innovációnak öt alapesetét különböztette meg a következőképpen:

1. Új javaknak, vagy egyes, már létező javaknak új minőségben való előállítás.
2. A kérdéses iparágban még gyakorlatilag ismeretlen termelési eljárás bevezetése, amely valamely áruval kapcsolatos új kereskedelmi eljárás is lehet.
3. Új elhelyezési lehetőség, vagyis olyan piac megnyitása, amelyben a kérdéses ország iparága ez ideig nem volt bevezetve.
4. Nyersanyagok, vagy félkész áruk új beszerzési forrásainak megnyitása.
5. A feladatokhoz jobban illeszkedő új szervezet kialakítása.

PIETRASINSKI (1977) és mások később kitértek az innováció abszolút újdonságként történő schumpeteri felfogását, és a fogalmat viszonylagos (relatív) újdonságként is értelmezték. Eszerint ma már nemcsak az alapvető változásokat tekintjük innovációnak, hanem ide tartozónak vesszük az eddigiekben gyártott termékek, a korábban alkalmazott technológiák kisebb mértékű javítását, tökéletesítését is.

Így tovább differenciálódik a fogalomkör, melyből meg kell határoznunk néhány csoportosítást:

- Bázisinnovációk, melyek teljesen új utakat megnyitó felismeréseket jelentenek.
- Fejlesztő innovációk, melyek már a kijelölt utakon belül kerülnek megvalósításra.
- Látszatinnovációk, melyek az alkalmazott technológia vagy a termék lényegét nem érintő, csak a jobb eladhatóságot szolgáló újításokat érthetjük.

Az innováció felszínre hozó tevékenysége a kutatás-fejlesztés. A kutatás és kísérleti fejlesztés (K+F): olyan tevékenység, amelynek célja új tudományos ismeretek megszerzése, ismert tudományos eredmények új alkalmazási lehetőségeinek feltárása és a gyakorlati tevékenység tudományos eredményeken alapuló fejlesztése (IVÁNYI A. SZ. - HOFFER I. 1999. p.12.).

Innováció, mint szolgáltatás

Az innovációnak meghatározó szerepe van a versenyképesség és a gazdaság növekedésében, valamint a foglalkoztatás bővülésében. Az innovációs szolgáltatások „hídképző szervezetek”-ként jelennek meg. A K+F szervezetek „innovációs termékét” közvetítik a felvevőpiac számára. A szolgáltatások összehangolják az intézmény munkáját, valamint szoros együttműködést hoznak létre a vállalatokkal, pénzügyi szervezetekkel, politikai intézményekkel stb. Példaként lehet megemlíteni a Dániában található Technológiai Szolgálat hálózatot, vagy Franciaországban a Kutatás Hasznosításának Nemzetközi Ügynökségét.

Az innováció a tudomány és technológia szakemberei, a potenciális termelők és a fogyasztók közötti párbeszéd komplex folyamatában jön létre. Ha az innovációs szolgáltatások fontosságát szeretnénk számszerűen megragadni, akkor erre az OECD-bebecslések tűnnek a legmegfelelőbbnek. Az 1990-es években a fejlett világ termelésnövekedésének több mint a fele innováció eredménye volt, és ez az arány folyamatosan emelkedni fog.

Innovációs rendszerek

Az innováció rendszerének áttekintésekor IVÁNYI A. SZ. - HOFFER I. (1999) három alapvető szempontot tartottak indokoltnak kiemelni. Ezek a következők: a földrajzi, az ágazati és a nemzeti szempontú megközelítés.

A földrajzi elv szerinti megközelítéskor figyelembe kell venni, hogy az innovációs rendszerek különböző jellegű, típusú régiókban valósulnak meg:

- Országon belüli régiókban (például: Észak-Olaszországban, a Ruhr-vidéken vagy Szilícium-völgyben).
- Nemzetközi „regionális” rendszerekben (például: Baranya-Szlovénia-Észak-Olaszország terület).
- Globális, a világ egy jelentős részét magában foglaló rendszerekben (például: EUREKA, EU vagy K+F keretprogramok).

Az ágazati elv szerinti megközelítésnél megkülönböztetünk:

- globális és ágazati innovációs rendszereket (ilyen például az úrkutatás vagy a gyógyszeripar),
- csúcstechnikára, illetve a hagyományos termelési eljárásra alapuló rendszereket (mint például a lézer- a biotechnika vagy az informatika),
- dinamikus, fejlődő és stagnáló innovációs rendszereket (ilyen például a gépkocsigyártás, különleges ötvözetek előállítása, a textilipar).

A nemzeti elv szerinti megközelítés során országonként, kultúránként más-más intézményrendszer és gazdasági struktúra alakult ki. A közöttük meghúzódó kapcsolatok, kölcsönhatások is sokfélék.

A tanulmányunk során az innovációs rendszerek földrajzi dimenziójával kívánunk részletesebben foglalkozni.

A tér és az innováció kapcsolatának elméleti háttere

Különbözőféleképpen próbálták megmagyarázni a gazdaságtörténet során a tér és az innováció/tudás kapcsolatát. Az alábbiakban ezek közül kerül néhány felvázolásra, melyek megkönnyíthetik az innováció és a tér kapcsolatának megismerését.

Az 1970-es évek végéig a tér és az innováció kapcsolatával összefüggően az uralkodó nézet az volt, hogy az innováció térbeli koncentrációja csak akkor jön létre, mikor a gazdasági ciklus a depresszió szakaszában van. Az innováció kívülről érkező tényezőként gondolták el, mely az újraindulást segíti elő. Ekkoriban a tér

és az innováció az agglomeráció-elméletben jelent meg, a jeles képviselői MARSHALL, SCHUMPETER, HOOVER stb. voltak.

Az 1980-as években az innováció és a tér kapcsolata a hálózatosodás és a beágyazódó termelés elméletében jelent meg. Az új ipari körzetek, vagy az innovatív elméletek azon alapulnak, hogy a kis innovatív cégeknek koncentrálniuk kell a helyi termelési rendszerekbe, mert csak így képesek alkalmazkodni a folytonos változásokhoz és csak így tudják csökkenteni a költségeiket (BARTA Gy. 2006).

Az 1990-es évek elején jelent meg a „regionális innovációrendszerek” koncepciója. DE VET és OHMAE kutatásai rávilágítottak, hogy a működőtőke-beruházások egyre jobban vonzódtak bizonyos régiókhoz. Vagyis miközben a világ gazdaság globalizálódik, addig az egyes klaszterekben egyre fontosabbakká válnak a regionális kapcsolatok.

PORTER (1990) és KRUGMAN (1991) eltérő módon azt próbálják megmagyarázni, hogy egyes régiók mitől válnak versenyképesé. PORTER a helyi piac előnyeivel magyarázza, mert a vállalatok akkor innovatívabbak, ha helyi rivalizálás kombinálódik a vállalatok közötti együttműködéssel.

KRUGMAN a kereslet vezérelte innovációs tevékenységet tartja fontosnak. Elmélete szerint a fejlett gazdaság komparatív előnyei abból származnak, hogy korszerű tudással, speciális termékekkel és szolgáltatásokkal jelennek meg a piacon.

Láthatjuk, hogy ezen elméletek szerint az innováció potenciális közvetítő a városi agglomeráció és a gazdasági növekedés között. BARTA Gy. (2006) elmélete szerint a település adottságai, mint külső (external) tényezők jelennek meg a vállalat számára, de belső (internal) tényezőkké válnak, amint a település egész gazdaságáról van szó. A városi gazdaság felfogható, mint helyi városi agglomerálódás, és úgy is, mint specializált beszállítói hálózatok együttese.

A település adottságai előnyöket vagy hátrányokat jelenthetnek a helyi gazdaság számára. A hátrányokat nyújtó települések vannak többségben jelenleg Magyarországon, melyek nem biztosítanak megfelelő humán erőforrást, valamint nem rendelkeznek jól kiépített infrastruktúrával.

A tudás az innováció meghatározó inputja, mely csak úgy válhat innovációvá, ha kiegészül vállalkozói szellemmel és megtestesül egy, a kutatásnak és fejlesztésnek helyet adó intézményben. Az innováció, települési, hely gazdasági hatását gyakran vállalati szinten vizsgálják. Az új tudás gazdasági értéke úgy jelenik meg, mint a vállalat hozzáértése kompetenciája.

FELDMAN (2000) vizsgálataiból azt tudhatjuk meg, hogy az újonnan alapított vállalatok általában könnyebben tudják forgalomba hozni a radikálisan új terméket, valamint azt, hogy a kisvállalatok az innováció aránytalanul nagy részét hozzák létre. Fontos megállapításra jutott a vizsgálatai során FELDMAN a vállalati telephellyel és az innovációval kapcsolatban, mellyel a feltételezésünk bebizonyítását is elősegítette, hogy a földrajzilag távol lévő K+F kapacitás távolságtól függően kevésbé hasznosul a vállalatokban.

Empirikus vizsgálatok innovációs szolgáltatások területi megoszlására

Feltevődik egy nagyon egyszerű kérdés minden olyan kutatásnál, mely a tér és az innováció kapcsolatának feltárását tűzte ki célul, vagyis, hogy miért is koncentrálnak az innováció néhány térségbe. Ezzel a kérdéssel foglalkozik AUDRETSCH és FELDMAN (1996) kutatása, amelyet az USA-ban végeztek el egy az 1982. évre vonatkozó adatbázis alapján. Azt a következtetést vonták le, hogy az innovációk ott koncentrálnak, ahol az új tudás meghatározó szerepet tölt be a gazdaságban. Ennek a fő forrásai: a tudományos tevékenység mérete és minősége, valamint a képzett munkaerő.

A HILPERT (1992) által vezetett kutatás két feltételezést fogalmazott meg:

- az innováció a fejlett világ nagyvárosi térségeiben koncentrálnak;
- elsősorban nem a high-tech cégek, hanem a tradicionális iparágak, periférikus ágazatok szerveződnek klaszterekben;

Tíz európai térséget, ún. „innovációs szigetet” választottak ki a vizsgálat számára. A vizsgálat fontosabb következtetései a következők voltak:

- az innovációs szolgáltatások azért koncentrálódnak a nagyvárosokba, mert az innovációban részt vevő különböző szereplők földrajzi közelsége jelentős előnyt nyújt az agglomerálódásban, klaszterek létrejöttében;
- nagyvárosok előnyei az innovációs szolgáltatásban a professzionális humánerőforrás, gazdasági lehetőségek, korszerű oktatás, magas színvonalú infrastruktúra;
- a globális és nemzetközi városokban együtt vannak jelen az innovációt létrehozó helyi, országos és nemzetközi tényezők.

SMITH, V. BROBERG, A. és OVERGAARD J. (2002) a vállalati K+F tevékenység telephelyének, településének kiválasztását kutatták a dán cégek vonatkozásában. A kutatók vizsgálati eredményként fogalmazták meg, hogy a K+F tevékenység irányát nem a területi elhelyezkedésük, hanem az iparági helyzetük és kapcsolataik határozzák meg. Csak gyenge területi kapcsolat volt kimutatható a vállalati K+F telephelyválasztásban.

Az innovációs szolgáltatások Magyarországon

A régiók jövedelemtermelő képességének gyökeres javítása nem képzelhető el regionális innovációs hálózatok nélkül. Ha a magyar K+F mutatókat vesszük figyelembe az innováció tekintetében, akkor a regionális szerkezetben a főváros meghatározó szerepet tölt be. HORVÁTH GY. (1998) vizsgálata szerint Budapest és agglomerációja kutatóhelyeire koncentrálódnak a K+F ráfordítások 70%-a, a foglalkoztatottak 60%-a. Az ország második tudományos centrumának számít Szeged, a jelentős üzleti kapacitásokkal rendelkező Észak-Dunántúlon viszont hiányzik a meghatározó egyetemi kutatási központ. A Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország kutatási kapacitásai gyengének minősülnek.

Az egyetemek és ipari kapcsolatok intézményesítésének, finanszírozásának még nincs kiépített hazai gyakorlata. Az egyetemek nem úgy jelennek meg, mint innovációs szolgáltatók, amelyeknek a legfőbb céljuk az, hogy kielégítsék a vállalkozások innovációs igényeit. Az egyetemek és a főiskolák képzései nem rugalmas intézményi képzést testesítenek meg, hanem egy olyan tradicionális oktatást, mely nincs kapcsolatba a felvevőpiaccal. Például az ország DNY-ÉK irányú „ipari tengelyétől” délre, a Dél-Dunántúlon és az Alföldön nincs jelentős műszaki felsőoktatási intézmény. Felvetődik ezek után a kérdés, hogyan is lehetne képes e térség bármilyen műszaki innovációs szolgáltatást nyújtani a befektetőknek?

Ha a gazdasági befektetők méret- és számbeli országos megoszlását tekintjük, akkor megfigyelhetjük, hogy a telephelyek elhelyezkedése egyenesen arányos a térség K+F ráfordításaival.

Látható, hogy a K+F jelenlegi területi szerkezete nem felel meg a globális versenyfeltételeknek, valamint a területi egyenlőség megteremtésének. A főváros dominanciáját nyilvánvalóan mérsékelni kell. Új fejlesztéseket szükséges támogatni, elsősorban azokban a regionális egyetemi központokban, melyekhez tartozó térségek kevésbé vonzóak a befektetők számára (Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc). A kutatási bázisok kedvező adottságot jelenthetnek a regionális igényeket kielégítő innovációs központok kialakításához.

Fontos lenne, hogy ezen innovációs központok mellett megerősödjének az innovációs alcentrumok. Ilyen lehetne például Gödöllő, Veszprém-Keszthely és Sopron-Mosonmagyaróvár.

Irodalom

- BARTA Gy. 2006: Az ipari regionális versenyképessége. In. HORVÁTH Gy. (szerk.): Régiók és települések versenyképessége. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 106-126.
- FELDMAN, M. P. 2000: Location and innovation: the new economic geography of innovation, spillovers, and agglomeration. In. CLARK, G. L. - FELDMAN, M. P. - GERTLER, M. S. (eds.): The Oxford Handbook of Economic Geograph. Oxford University Press. pp. 373-395.
- FELDMAN M - AUDRETSCH, D.B. 1996: R&D spillovers and the geography of innovation and production. American Economic Review, Vol. 86, Issue 3, pp. 630-640.
- HORVÁTH Gy. 1998: Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 501 p.
- HORVÁTH Gy. 2006: Régiók és települések versenyképessége. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs, 480 p.
- IVÁNYI A. Sz. - HOFFER I. 1999: Innováció a gazdálkodásban. Aula Kiadó, Buapest, 295. p.
- KRUGMAN, P. 1991: Geography and Trade. Cambridge (MA), MIT Press, 142 p.
- PIETRASINSKI, Z. 1977: Alkotó vezetés. Budapest, Gondolat, 238 p.
- PORTER, M. E. 1990: The Competitive Advantage of Nations. London, Macmillian 855 p.
- SCHUMPETER, J. A. 1980: A gazdasági fejlődés elmélete: Vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 320 p.
- SMITH, V. BROBERG, A., OVERGAARD J. 2002: Does Location Matter for Firms' R&D Behaviour? Empirical Evidence for Danish Firms. Regional Studies, Vol. 36, Issue 8, pp. 825-832
- SZÁNTÓ B. 2003: Az ezredforduló innovációs társadalma. LSI Informatikai Oktatóközpont, a Mikroelektronika Alkalmazásának Kultúrájáért Alapítvány, Budapest, 268. p.

SZEBÉNYI ANITA

Magyarország nagyvárosi térségeinek társadalmi-gazdasági összehasonlítása

Bevezetés

A rendszerváltás óta eltelt másfél évtized társadalmi-gazdasági változásai jelentősen átrendezték hazánk fejlettségi térképét, vannak térségek, amelyek a nyertesei lettek, míg mások szenvedő alanyaivá váltak az átalakulásoknak. Ezzel szoros összefüggésben áll az a tény, hogy napjainkban a legfejlettebb területeken a legintenzívebb az urbanizálódás folyamata. Jelen tanulmány az urbanizált térségek országon belüli kialakult fejlettségbeli különbségeit vizsgálja.

Az urbanizáció korunkra jellemző globális jelenség (TÓTH J. 2006), amely a településrendszer egészének állandó változását jelenti, minden települést, településközi kapcsolatot érint (KÖSZEGFALVI GY. 1997).

A településrendszer strukturális átalakulásának, változásának lényege, hogy a településhálózaton belül a termelőerők fejlődésének következtében a munkamegosztás elmélyül. A folyamat az ország egyes térségeiben eltérő jellegű és intenzitású, valamint az eredményeként létrejövő képződmények is különfélék lehetnek. KÖSZEGFALVI GY. (1985) a következő településképződményeket különböztette meg:

- várospárok, városhármasok,
- urbanizációs, illetve urbanizálódó települési tengelyek,
- egymással különböző funkcionális, hierarchikus és strukturális kapcsolatban élő településegységek, településcsoportok,
- agglomerálódó térségek, -kialakult agglomerációk.

TÓTH J. (2006) szintén a termelőerők fejlődését, illetve az azzal párhuzamosan, annak következményeként fokozódó munkamegosztást, és ennek hatására bekövetkező munkahely-, lakóhely- és népesség-koncentrációt tekinti az urbanizációs folyamat lényegének. Vizsgálatok alapján Tóth J. hat településcsoportot, hét településegységet és tizenegy agglomerációt különített el.

Az 1980-as évek elején a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) részvételével folytatott vizsgálatok eredményeként 32 különböző településformációt határoztak meg. A KSH az 1985. évi adatokat tartalmazó Területi Statisztikai Évkönyvében kezdte el a különböző településképződményekre vonatkozó adatfeldolgozásainak megjelentetését, amely évente 40 válogatott adat, mutató közzétételét jelentette. A későbbi folyamatok értékelései alapján 2003-ban (1. ábra) már csak három kategóriát: agglomerációkat, agglomerálódó térségeket és településegységeket különítettek el, és megszüntették a korábban használt belső és külső gyűrű megkülönböztetését (KOVÁCS T.-TÓTH G. 2003)

A jelenleg meghatározott 21 településképződmény közül négy agglomeráció, négy agglomerálódó térség, a többi pedig településegység. A 2003-as módosítás értelmében jelenleg 386 település tartozik valamely településképződményhez.



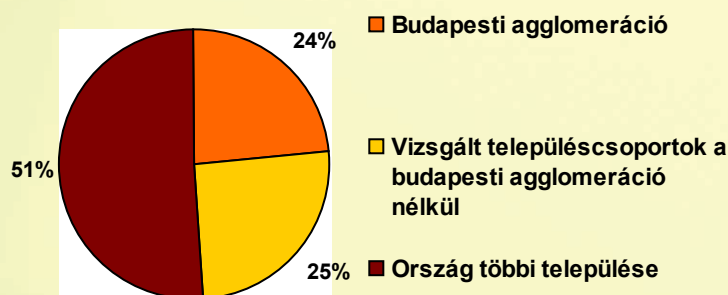
1. ábra: A településképződmények besorolása
Forrás: KSH, 2003

Népesség, népmozgalom

A vizsgált 386 település hazánk településállományának kb. 12%-át képviseli, viszont a lakosságnak közel felét tömöríti, így a népesedéssel kapcsolatos változásoknak, sajátosságoknak kiemelt jelentőségük van az ország egésze szempontjából.

A 21 településképződmény közül a legnagyobb területű (2538 km²) és *népességszámú* (2,4 millió fő) a budapesti, az ország népességének közel egynegyede (2. ábra) itt él. A fővárosi agglomeráció után jóval lemaradva következik a debreceni, a miskolci és szegedi térség 200 ezer főt meghaladó népességgel, a székszárdi és a salgótarjáni településegysétek zárják a sort, közel 60 ezer fővel. Az 1990-2003 közötti időszakban a *tényleges népességváltozás* a győri, zalaegerszegi, balatoni, debreceni, soproni és nyíregyházi körzetekben volt pozitív, máshol kisebb-nagyobb mértékben csökkent a lakosság száma.

A *népsűrűség* esetében az első helyen nincs változás, Budapest és környéke a legsűrűbben lakott, itt négyzetkilométerenként megközelítőleg ezer ember él, ez 9-szer magasabb, mint az országos átlag, és jelentősen meghaladja a megyék közül kiemelkedő Pest megyei 173 fő/km²-t is. Ha csak a fővárost vesszük figyelembe, a koncentráció még nagyobb, 3274 fő négyzetkilométerenként. Szerényebb, de szintén magas (400 fő/ km²-t meghaladó) mutatóval rendelkezik a pécsi és miskolci terület, a leggyérebben lakott a békéscsabai és a balatoni térség (152, 102 fő/km²). Az országos átlagtól (109 fő/km²) csak a Balaton térsége marad el.



2. ábra: Az ország népességének megoszlása lakóhelye szerint, 2003-ban

Forrás: KSH (2003) alapján saját szerkesztés

A településképződmények népességváltozását a legutóbbi két népszámlálás között - a veszprémi településeggyüttes kivételével (a központok közül is csak itt pozitív a mutató) - természetes fogyás befolyásolta, a vándorlási különbség pedig kb. 50-50%-ban volt pozitív vagy negatív.

A településcsoportokon belül a központok és vonzott településeik vándorlási folyamatai meglehetősen eltérően alakultak. Miskolc környékét leszámítva minden vonzott településgyűrű vándorlási nyereséggel zárt, a központi városok közül azonban csak Zalaegerszegről, Győrről, Veszprémről, Kaposvárról, Kecskemétről és Sopronról mondható el ugyanez. Az ezer lakosra jutó vándorlási különbség a győri és a budapesti vonzott településeknél volt a legjelentősebb, egyaránt 19 fő, ezt követte a székesfehérvári 18,4-el, a legkisebb nyereséget Kecskemét környéke könyvelhette el.

A korösszetételt főként a természetes népmozgalom, illetve a migráció alakítja. Egyértelmű, hogy ott a legmagasabb a gyermekkorúak aránya, ahol a legnagyobb az élveszületés, ugyanígy összefügg a halandóság mértéke az idős népesség súlyával. Ha összehasonlítjuk a vizsgált térségeket, megfigyelhetünk kisebb-nagyobb eltéréseket az egyes központok, valamint a központok és környékük között is. A vonzott települések kormegoszlása legtöbb esetben jól tükrözi az agglomerációs folyamatok jelenlétét. Mivel a bevándorlás elsősorban ide irányul, és a letelepedők többnyire munkavállalási korúak általában egy vagy több gyermekkel, ezért a bevándorlással elsősorban a fiatalabb korosztály száma növekszik. Így a településcsoportokon belül a központok korstruktúrája kedvezőtlenebb, különösen igaz ez Budapestre, ahol az öregedési index (a 100 gyermekkorúra (0-14 éves) jutó időskorúak (legalább 65 éves) aránya) értéke 142, míg az egész agglomerációt nézve 117, a vonzott településeken pedig 71. Szintén nagy a különbség például a soproni településeggyüttesnél, itt az érték átlagosan 95, a központban ennél valamivel magasabb, a vonzott településeknél azonban csak 77. Valamennyi településképződményt összehasonlítva megállapítható, hogy az index értéke a budapesti agglomerációban a legmagasabb, szintén magas mutatóval rendelkezik a pécsi (105) és békéscsabai (102). A legkedvezőbb helyzetben a nyíregyházi (71) és kecskeméti (71) településeggyüttesek vannak.

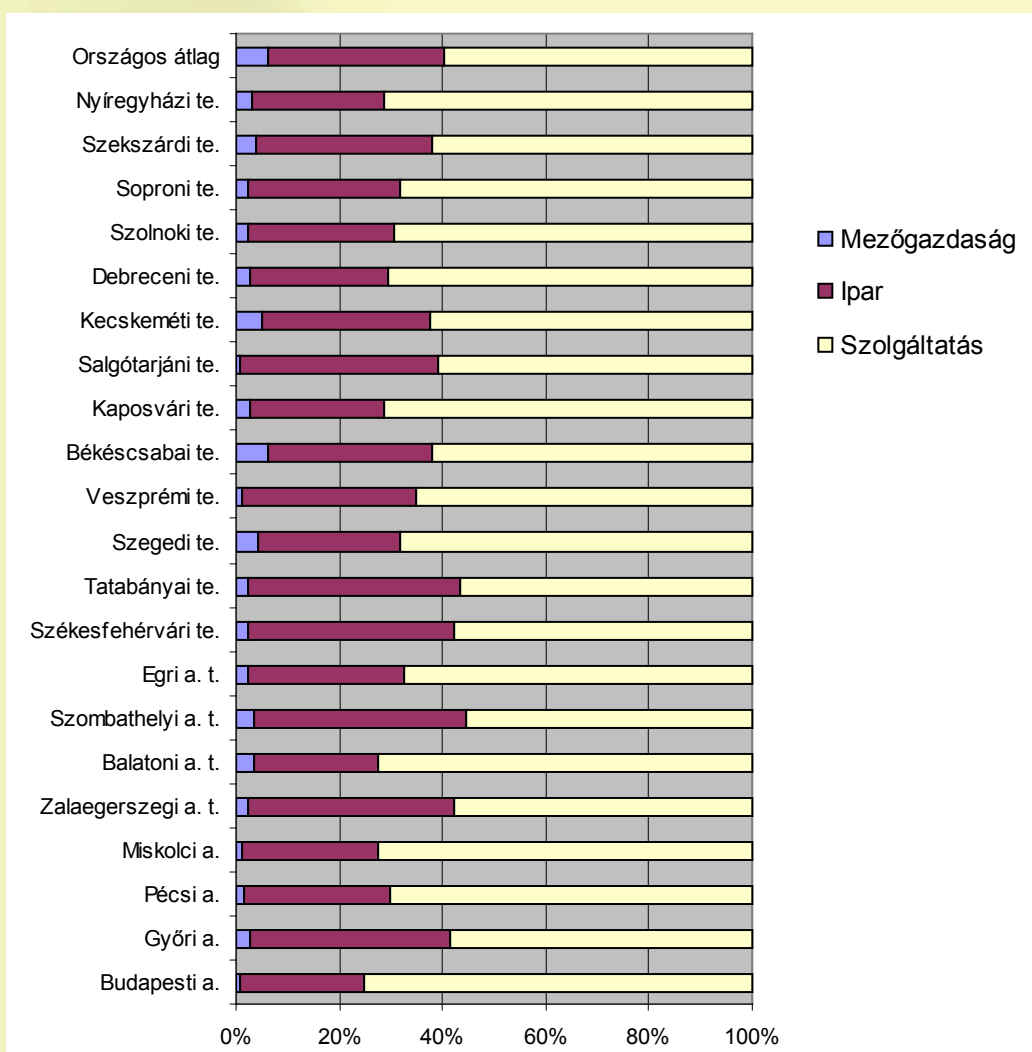
Az utóbbi évtizedekben a népesség iskolázottsági szintjének alakulására jellemző, hogy folyamatosan növekszik a közép- és felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők száma (1990-ben összesen 92 ezer fő, 2001-ben 136 ezer fő), és egyre kisebb azoknak az aránya, akik az általános iskola nyolc osztályát sem végezték el. Ez a kedvező tendencia figyelhető meg a jelen tanulmányban vizsgált településcsoportoknál is, igazán nagy különbséget nem tapasztalhatunk közöttük.

Az alap-, közép- és felsőfokú végzettséget elemezve is magasabb értéket mutat a főváros a többi centrumhoz képest. A felsőoktatási központok és a magasan kvalifikált munkaerőt igénylő térségek vannak még kedvező helyzetben, különösen a diplomások arányát tekintve.

Gazdasági helyzet, foglalkoztatottság

A rendszerváltást követően a gazdaság gyors ütemű átalakulása kisebb-nagyobb mértékben az ország egész területén éreztette hatását. A privatizáció, a jelentős létszámleépítések, a vállalkozások tömeges megszűnése a munkanélküliek számának emelkedését, a munkaerőpiac teljes átrendeződését hozta magával.

A változások hatására 1990-2001 között lényegesen átalakult a településképződmények *gazdasági aktivitás* szerinti összetétele, melyre az ország egészéhez képest (36,2%) átlagosan magasabb foglalkoztatottság (39,5%), és alacsonyabb munkanélküliség (3,5% az országos 4,1%-kal szemben) volt jellemző 2001-ben. A kedvezőbb helyzet elsősorban a központoknak köszönhető, az itteni munkahelyek ugyanis nemcsak a helyieknek, hanem a környező települések lakóinak is számtalan munkalehetőséget kínálnak.



3. ábra: A foglalkoztatottak megoszlása főbb nemzetgazdasági ágak szerint, 2001. február
Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

A foglalkoztatottak népességén belüli aránya Szombathelyen, Veszprémben, Székesfehérváron és vonzáskörzetükben a legmagasabb (45%), de a budapesti agglomeráció (41,6%) is a kedvezőbb kategóriába tartozik. A foglalkoztatottsági hányadot - többek között - a felsőfokú végzettségűek aránya is befolyásolja,

ugyanis ahol jelentős a diplomások aránya (pl. Székesfehérvár, Veszprém, Budapest) ott a munkaerő-piaci helyzet is kedvezőbb. Az is szembejövő, hogy az országnak mely része tudott kevésbé alkalmazkodni a változásokhoz, itt ugyanis a gazdasági aktivitás jobban visszaesett. Így a foglalkoztatottsági mutatók az országos átlag alatt vannak Miskolc (33%), Salgótarján (34,3%), Békéscsaba (34,8%) és Debrecen (35,7%) térségében, de Pécs, Szeged és Nyíregyháza sem éri el a 38%-ot.

Az elmúlt évtizedben a gazdaság szerkezeti átalakulásával a *foglalkoztatottak nemzetgazdasági ág szerinti összetétele* is megváltozott. Az időszakban a három gazdasági szektor (mezőgazdaság, ipar-építőipar, szolgáltatások) arányeltolódása gyorsult.

A településcsoportok foglalkoztatási megoszlásában az országoshoz hasonlóan jelentős változások történtek, a megfigyelhető különbségek az ágazatok térségenkénti eltérő súlyára világítanak rá. A mezőgazdaság aránya 2001-ben Kecskemét (13,9%), Békéscsaba (6,1%), és Szeged (4,3%) térségében a legjelentősebb, a legcsekélyebb pedig a budapesti (0,8%), salgótarjáni (0,9%), miskolci (1,1%) és veszprémi (1,1%) településcsoportokban. A fővárosi agglomerációban a népesség jelentős része (75%) a szolgáltatási szektorban dolgozott, ugyanez mondható el a miskolci, balatoni, nyíregyházi, debreceni, kaposvári, pécsi övezetekről (70-72%), de jóval kisebb értéket kapunk Szombathelyen (55%), Tatabányán (57%) vagy Székesfehérváron (58%). A foglalkoztatottak koncentrációja az iparban, építőiparban Tatabánya, Szombathely (41%), Székesfehérvár (40%) és Zalaegerszeg (40%) esetében a legnagyobb (3. ábra).

Az valamennyi településképződmény esetében megállapítható, hogy a központban a szolgáltatási szektor aránya magasabb, mint a környező településeken, a mezőgazdasággal pedig pont fordított a helyzet.

A *munkanélküliség* megjelenése és tömegessé válása az 1990-es évek gazdasági átalakulásának egyik kísérő jelensége volt. Az 1993. év eleji helyzet tekinthető a legrosszabbnak, ezt követően a munkanélküliek száma fokozatosan mérséklődött, majd 2002-ben a csökkenő tendencia megállt.

A településcsoportokban a munkanélküliség helyzetét elemezve a foglalkoztatáshoz hasonló képet kapunk. Az 1990-es és 2001-es állapotot összehasonlítva mindenhol nőtt az állástalanok aránya, a leginkább (kb. 5-6-szorosára) a miskolci, salgótarjáni, szolnoki térségben, Tatabányán, Szegeden, és Kaposváron pedig kb. négyszer annyian munkanélküliek, mint egy évtizeddel korábban. A munkahelyek megszűnése a legkevésbé a budapesti és a veszprémi körzetet érintette, itt „csak” megközelítőleg a duplájára nőtt a mutató értéke.

Egy térség helyzetének súlyosságát igazán az mutatja meg, hogy a regisztrált munkanélkülieken belül a tartós (legalább 180 napja) munkanélküliek aránya mekkora. Ebben a tekintetben a veszprémi, soproni, székesfehérvári és győri településeggyüttes rendelkezik a legjobb (30% körüli) értékekkel, a miskolci, szekszárdi, kecskeméti és salgótarjáni pedig a legrosszabbakkal (50-60% közötti).

A *személyi jövedelemadózással* kapcsolatos alapinformációk segítségével lehetőség nyílik arra, hogy közvetetten képet kapjunk egy adott térség lakóinak életszínvonaláról, melyből következtethetünk a terület gazdasági fejlettségére.

2002-ben a munkavállalási korú lakosságot figyelembe véve a legnagyobb arányban (75-80%) a székesfehérvári, győri, veszprémi, szombathelyi és zalaegerszegi térségben fizettek adót, ez láthatóan kapcsolatban áll a foglalkoztatási mutatókkal, hiszen ugyanebben az öt körzetben volt a legmagasabb az össznépességen belül a foglalkoztatottság. A debreceni, nyíregyházi, miskolci, békéscsabai, kaposvári településcsoportokban a legkisebb (egyikben sem éri el a 66%-ot) a munkavállalási korú népességen belül az adófizetők hányada.

Az eltérő élet- és munkalehetőségekből adódóan az *egy adófizetőre jutó adóköteles belföldi jövedelem* térségenként szintén komoly különbséget mutat. Értéke 2002-ben a budapesti agglomerációban a legmagasabb, 1465 ezer Ft, ezt követi 1100-1300 ezer Ft-tal a székesfehérvári, győri, veszprémi, szolnoki és szombathelyi körzet, a sorban leghátul Kaposvár, Nyíregyháza, Salgótarján, Békéscsaba és körzetük állnak 900-1100 ezer Ft közötti összegekkel. A településcsoportokon belül a központok tudhatják magukénak a

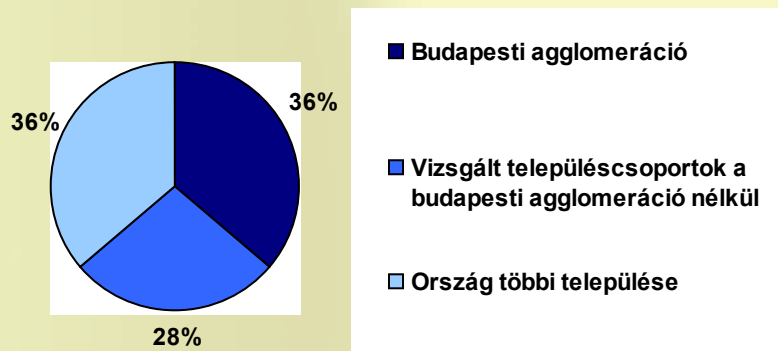
nagyobb bevételi hányadot, amely természetesen összefügg azzal, hogy a gazdasági szervezetek a nagyobb városokban koncentrálnak, és itt minden bizonnyal gyakoribbak az átlagosnál nagyobb jövedelmet biztosító munkahelyek, tehát a képzettebb, és ezért jobban fizetett munkaerő nagyobb arányban él itt.

A működő vállalkozások száma és annak változása szintén a gazdasági fejlettség, helyzet egyik fokmérője lehet, de a lakosságot az anyagi, munkaerő-piaci adottságok mellett kényszerítő körülmények (pl. munkahely megszűnése vagy jövedelmének kiegészítése) is ösztönözhetik arra, hogy vállalkozást hozzon létre.

Az általam vizsgált valamennyi településképződményben nőtt a vállalkozások száma 1997-2003 között, a legnagyobb mértékben, 35,7%-kal a győri agglomerációban. A második helyezett a tatabányai településeggyüttes 31,5%-kal, a következő Eger és Salgótarján, valamivel több, mint 30%-kal. A növekedési ütem a vizsgált időszakban a legcsekélyebb mértékű a szegedi (9%), békéscsabai (12,8%), kaposvári (17,6%) körzetekben volt, itt jött létre a legkevesebb új vállalkozás.

2003-ra a vállalkozások száma térségenként az előbb ismertetett adatok ellenére, - főként a harmadik helyezettet illetően - furcsán alakult. Magasan a legtöbb - nem meglepő módon - a budapesti agglomerációban volt (312 ezer db), a második, jócskán lemaradva (22,5 ezer) Debrecen. Szeged (20,4 ezer) annak ellenére kerül a harmadik helyre, hogy a rendszerváltás óta bekövetkezett gyarapodás mértéke itt volt a legminimálisabb.

A 4. ábrán megfigyelhetjük, hogy az ország összes működő vállalkozásának közel háromnegyede a jelenleg vizsgált településcsoportok valamelyikében található, összességében a budapesti agglomeráció részesedése jelentős (36%). A településképződményeken belül a centrumok képviselnek számottevő súlyt a vonzáskörzetekhez képest, a gazdasági szervezetek kb. 85-90%-a itt található.



4. ábra: Működő vállalkozások megoszlása országos viszonylatban, 2003. január 1.
Forrás: KSH alapján saját szerkesztés

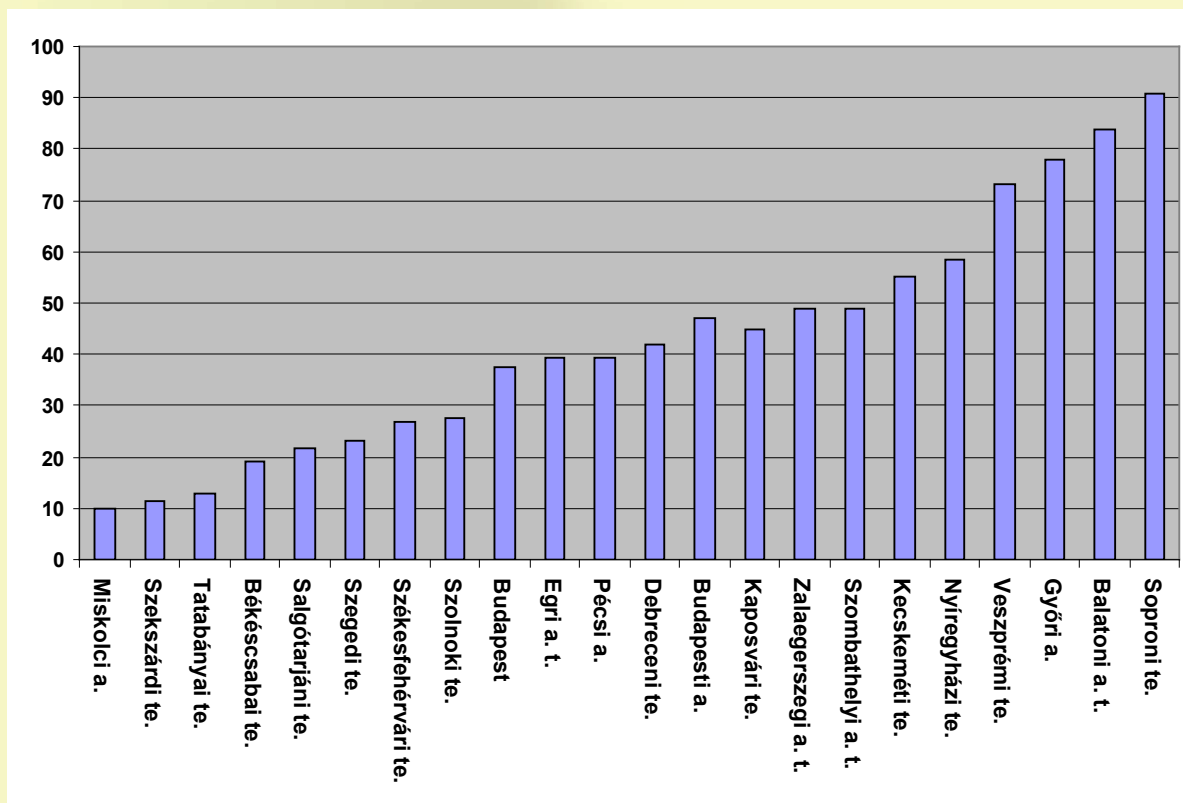
A közlekedés alapvető fontosságú egy térség gazdasági és társadalmi életében, minősége befolyásolja többek között az ipari üzemek, kereskedelmi egységek ellátását, az iskolák, munkahelyek megközelíhetőségét. A közlekedés szempontjából a személygépkocsik szerepe különösen fontos. Az elmúlt tíz év tendenciái azt mutatják, hogy ennek a tényezőnek a jelentősége növekszik, elsősorban a vállalkozások tevékenységének ellátása, illetve a napi ingázás szükségessége miatt. Az, hogy egy településen vagy településcsoportban hogyan alakul a személygépkocsik száma, a lakosság életszínvonalát és a térség fejlettségét is jelzi.

2003 januárjában a lakosságszámmal összefüggésben a legtöbb személygépkocsi, valamivel több, mint 820 ezer a budapesti agglomerációban volt nyilvántartva, ezen belül a főváros részesedése volt számottevő, 72%-os. A személygépkocsi-állomány szintén igen magas volt (50-60 ezer db közötti) a

debreceni, győri, szegedi és pécsi körzetekben, a legalacsonyabb pedig Salgótarján, Szekszárd, Sopron és Eger térségében (12-22 ezer db). A személygépkocsik ezer lakosra jutó száma is komoly eltérést mutat. A fővárosi agglomerációban jutott a legtöbb (341) autó ezer lakosra, a balatoni (334), székesfehérvári (323), kecskeméti (308) és szekszárdi (306) településcsoportokban volt még kimagasló az ellátottság. 1000 lakosra vetítve a személygépkocsik száma 1993-2003 között Szegeden, Nyíregyházán, Budapesten és Debrecenben nőtt meg leginkább (37-39%-al), a legszerényebb mértékben pedig Salgótarján, Miskolc, Szekszárd és Győr térségében (15-20%).

Feltehetően a napjainkban megfigyelhető városfejlődési folyamatoknak (agglomerálódás, szuburbanizáció) köszönhetően több térségben fokozódott a vonzott településeken a személygépkocsi-vásárlás, például amíg a fővárosban 1993-2003 között „csak” kb. 80 ezerrel nőtt a számuk, addig a településgyűrűben ez az érték meghaladta a 100 ezret.

A lakosság életkörülményeit meghatározó tényezők között a lakásépítésnek, lakásviszonyoknak mindig kiemelt szerepük volt. A rendszerváltást követően a korábbi időszakhoz képest lényegesen megváltozott a lakásépítések nagyságrendje és szerkezete. A lakásépítés az 1990-es években jelentősen visszaesett, ennek hátterében a piaci viszonyok egyre szélesebb körű érvényre jutása, a lakosság jövedelmi viszonyainak romlása, az állami szerepvállalás csökkenése, az infláció és az ezzel járó építési és hitelköltségek emelkedése állt (KSH 2003). Az elmúlt 16 évben a lakásépítések üteme összességében csökkent, az országon belül azonban eltérő kép alakult ki. A demográfiai jellemzőknek természetesen alapvető hatásuk van az ország, a települések lakáshelyzetének alakulására, mennyiségi és minőségi mutatóinak módosulására. A népességszökkenés a nélkül is javít bizonyos fajlagos mutatókat, hogy a lakáshelyzet ténylegesen javult volna.



5. ábra: 10 ezer lakosra jutó épített lakások száma 2002-ben
Forrás: KSH (2003) alapján saját szerkesztés

A legtöbb lakás (közel 1,1 millió) 2003. év elején - a népességszámmal összefüggésben - a budapesti agglomerációban volt megtalálható, ebből a főváros részesedése számottevő, kb. 77%-os. A fővárosi agglomerációt a debreceni (96 ezer), miskolci (87 ezer), szegedi (85 ezer) és pécsi (73 ezer) térség követi, lakásállományuk a népességük nagyságrendjével arányosan alakult. A legkevesebb lakást ugyanebben az évben a szekszárdi (21,7 ezer), salgótarjáni (23,8 ezer) és soproni (26 ezer) településcsoport tudhatta magáénak.

A 10 ezer lakosra jutó épített lakások száma is változatosan alakult, mindenhol jócskán felülmúlta az országos átlagot (3). Az építkezések száma 10 ezer lakosra a soproni (90,8), balatoni (84), győri (78) és veszprémi (73) településegüttesben volt a legmagasabb, a sorban leghátul Miskolc (10), Szekszárd (11,4), Tatabánya (13), Békéscsaba (19) és környékük találhatóak (5. ábra).

Infrastruktúra

A települések közműellátottságának színvonala az infrastruktúra fontos jellemzője, mely nagymértékben befolyásolja a lakosság életkörülményeit. A problémát legtöbb esetben a széles *közműolló* jelenti, amely megmutatja, hogy egy km közüzemi vízhálózatra mennyi közüzemi szennyvízcsatorna-hálózat jutott. A különbség a településcsoportok többségénél még nagy, de csökkenő tendenciát mutat. Nyíregyháza az egyetlen, ahol az eltérő mértékű kiépítettség miatt az olló 1990-2002 között tovább nyílt, 573 méterről 452 m-re csökkent az 1 km vízhálózatra jutó szennyvízcsatorna-hálózat hossza. (Szekszárdról és Kaposvárról nem találtam információt, így ezeket nem vizsgáltam). A legkedvezőbb az ellátottság a tatabányai (908,5 m/km), egri (814 m/km), budapesti (811 m/km) és győri (769 m/km) körzetekben, a legelmaradottabb Salgótarján (310 m/km), Kecskemét (307 m/km) és Békéscsaba (389 m/km) térsége.

A lakossági ellátás intézményrendszerének nagyságrendjét az adott térség lakosságának száma befolyásolja elsősorban, ezért ez alapján messzemenő következtetéseket nem lehet levonni egy terület társadalmi-gazdasági fejlettségével kapcsolatban.

A többi körzethez képest igen komoly, 40 ezret is meghaladó számú *kiskereskedelmi üzlet* működött a budapesti agglomerációban 2003. január 1-jén, ebből a centrum részesedése 75%-os volt. A második helyezett - valószínűleg a turizmusnak köszönhetően - a balatoni településcsoport (5420), a következő Debrecen (4078), Szeged (3537), Miskolc (3311) és környékük. Sorrendben a leghátul Zalaegerszeg (1392), Szekszárd (1257) és Salgótarján (973) állnak. Az üzletekhez hasonlóan alakult a *vendéglátóhelyek száma* is. A legtöbbet (11,5 ezret) a fővárosi agglomerációban találjuk, melyet ismét a balatoni agglomeráló térség követ 3642 vendéglátóhellyel, még Debrecen, Miskolc és Győr rendelkezett kimagasló (1000-1150 közötti) értékkel. Azonban a 450-et sem éri el a szekszárdi, salgótarjáni és veszprémi településegüttesekben a vendéglátóhelyek száma.

2003. év elején *alapfokú oktatási intézményből* - nem meglepő módon - szintén Budapesten és környékén volt a legtöbb, itt a tanítás 565 általános iskolában folyt. Az előzőekben bemutatottakhoz képest a sorrend most sem okoz nagy meglepetést, a győri (67), miskolci (59), debreceni (56) és balatoni (54) településcsoportok következnek a fővárosi után. Ismét Szekszárd (17), Salgótarján (17), Veszprém (21) és Sopron (19) zárják a sort.

A budapesti agglomeráció a *működő kórházi ágyak számát* (25 551) illetően is jóval felülmúlja a többi településcsoportot, a második helyezett jócskán lemaradva Debrecen, majd Miskolc, Pécs és Szeged.

A *házi orvosok száma* az első négy településképződményt figyelembe véve a népességszámok nagyságrendjének megfelelően alakult, így a legtöbb a budapesti (1727), debreceni, miskolci és pécsi térségekben (150-180) volt megtalálható 2003-ban.

Néhány településcsoport kivételével a házi orvosok, működő kórházi ágyak és kiskereskedelmi üzletek száma a népességszám nagyságához hasonlóan alakult. A szekszárdi településcsoport a 10 ezer lakosra jutó

házi orvosok számát illetően, a balatoni térség pedig kiskereskedelmi üzletekkel és vendéglátóhelyekkel való ellátottság tekintetében rendelkezik kimagasló értékkel

Összegzés

A kutatás során hazánk urbanizált térségeinek rendszerváltás utáni helyzetét igyekeztem feltárni különböző mutatók segítségével. Ezt többnyire olyan tényezők vizsgálatával sikerült elvégezni, amelyek - közvetlenül, vagy közvetve - jól mutatják a nagyvárosok és környékük demográfiai-gazdasági fejlettségét, állapotát, és részesedésüket országos szinten.

Az elemzés is igazolta, hogy az elmúlt másfél évtized alatt bekövetkező társadalmi-gazdasági változások eltérő mértékben érintették az ország különböző területeit. Ehhez kapcsolódva, illetve ebből következően a vizsgált településformációk eltérő súlyt képviselnek az ország gazdasági életében, legtöbb esetben a budapesti térség részesedése a legjelentősebb.

A vizsgálat célja a térségek társadalmi-gazdasági fejlettségének megismerése volt, és nem elsősorban a településközi kapcsolatokra irányult, ennek ellenére feltételezhető, hogy napjainkban a legfejlettebb településképződményekben a legintenzívebb az urbanizációs folyamat. Ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk, további kutatásokra van szükség, melyekkel az urbanizáció szintjének területenkénti differenciálódása is feltárható, illetve bizonyítható lenne. Erre annál is inkább szükség van, mert e nélkül például nem végezhető hatékonyan az érintett területek fejlesztése sem. A térségek városiasodottsága, fejlettsége vagy elmaradottsága sajátos okokból ered, ezért helyzetüket is egyedi módon kell kezelni, a fejlesztési koncepciók, álláspontok nem lehetnek uniformizáltak (TÓTH J. 2006). Feltehetően a nagyvárosi térségek problémáinak orvoslása javítana tágabb környezetük helyzetén is, ezért a mélyreható elemzések az egész ország javát szolgálnák.

Irodalom

- KŐSZEGFALVI GY. 1985: Településfejlesztés, településpolitika. Kossuth Kiadó, Budapest, 231 p.
- KŐSZEGFALVI GY. 1997: Urbanisztika: Urbanizáció-városfejlődés. JPTE, Pécs 203 p.
- KOVÁCS T.-TÓTH G. 2003: Agglomerációk, településegységek a magyar településrendszerben. In. Területi Statisztika, 43. évf./ 4. sz. pp. 387-391.
- KOVÁCS T. 2003: A területbeosztások statisztikai dilemmái. In. Területi Statisztika, 43. évf./3. sz. pp. 205-211.
- TÓTH J. 2006: Az agglomerálódás stádiumai. In. Csapó T.-Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 6-15.
- Agglomerációk, településegységek sorozat, KSH megyei igazgatóságai, 2003.
- Magyar statisztikai évkönyv 2002, KSH 2003, Budapest 617 p.
- Területi statisztikai évkönyv 2002, KSH 2003, Budapest 511 p.

Hírek rólunk

Szakmai gyakorlat a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulásnál

A Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás a 2007/2008-as tavaszi szemeszterben szakmai gyakorlatot hirdetett az érdeklődő geográfus hallgatók számára. A szakmai gyakorlat célja elsősorban az volt, hogy betekintést nyerjünk az iroda munkájába, jelenlétünk ideje alatt bekapcsolódjunk egy kutatásba, valamint hogy elkészítsük egy település helyzetelemzését és fejlesztési stratégiáját. A gyakorlaton hét geográfus hallgató vett részt.

A munkának két nagy fázisa volt, melyeket a nyári vizsgaidőszak választott el egymástól. Első felében, mely 2007. április 17-én kezdődött és három héten át tartott, a kistérségi identitáskutatásban vettünk részt, melynek során közösen elkészítettük a kérdőíveket, majd Romonyán, Bogádon, Görcsönyben és Orfűn „lekérdeztük” azokat. Ezeken a településeken találkoztunk a polgármesterekkel is, akik örömmel mutatták be nekünk a munkájukat és válaszoltak a felmerülő kérdéseinkre.

2007. április 26-27-én került megrendezésre az @ccess Nemzetközi Konferencia, melyre a szakmai gyakorlaton résztvevő hallgatókat is meghívták. A konferencia fő témája az „Informatika a térségfejlesztés szolgálatában” volt. A Földrajzi Intézet oktatói közül Dr. Tóth József és Dr. Pap Norbert előadóként szerepelt a rendezvényen.

A gyakorlat második fele 2007. június 26-tól július 6-ig tartott, melynek ideje alatt a csoport kiegészült két szegedi geográfus kollégával, valamint öt diákkal a PTE Közgazdasági Karáról. A gyakorlat ezen fázisában megszűnt az egyéni munka, helyette 4-5 fős csoportok kerültek kialakításra, melyekben vegyesen voltunk geográfusok és közgazdászok. A csoportokat közgazdász PhD-hallgatók vezették. Ekkor azt a feladatot kaptuk, hogy a korábban kiválasztott három településen (Aranyosgadány, Kővágótöttös, Szőkéd), készítsünk el egy helyzetelemzést, melyhez társítsunk egy SWOT-analízist és egy a falvaknak írt fejlesztési stratégia vázlatát is. Azért erre a három településre esett a választás, mert mindegyik 500 fő alatti lakosságot számlál, mégis teljesen más fejlődési pályát járnak be. A primer adatgyűjtés során törekednünk kellett arra, hogy az adott települést minél jobban megismerjük és feltérképezzük, ezért mind a lakossággal, mind a település prominens személyiségeivel készítettünk interjút. Így mind a három csoport beszélt a polgármesterrel vagy alpolgármesterrel, a jegyzővel, a képviselőtestület egy tagjával, illetve valamelyik intézményvezetővel. Ez a terepi adatgyűjtés mindhárom csoportnál nagyjából másfél hetet vett igénybe, és csak ezután kezdődhetett meg a belső munka. A fennmaradó 2-3 napban a SWOT-analíziseket készítette el mindegyik csapat, illetve a fejlesztési ötleteket vázoltuk fel, melyek kidolgozására már csak nyáron került sor, akárcsak a helyzetelemzések elkészítésére. Az elkészült vizsgálati dokumentumok leadási határideje 2007. szeptember 15-e volt, melyeket az adott települések önkormányzataihoz a Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás juttat el. A vizsgálati eredményekről minden csoport beszámolót készít a Társulás Területfejlesztési Bizottságának soros ülésére.

A szakmai gyakorlatot nagyon hasznosnak találtuk, mivel az elméletben tanultakat, mint a SWOT-analízis, helyzetelemzés, kérdőív- és interjúkészítés, a gyakorlatban is kamatoztathattuk. Ezen kívül betekinthettünk egy település mindennapjaiba, szembesültünk azok problémáival, és lehetőségünk volt rá, hogy megoldást keressünk azokra. Mindezt azért fogadták a falvak jószívvvel, mert egy külső szemlélő gyakran olyan megoldást talál, amire a településen élők nem is gondolnának. A gyakorlat még nem zárult le teljesen, a kiértékelés fázisa jelenleg is tart, és mivel nagyon hasznosnak találtuk, ezért bízunk benne, hogy később is lesz folytatása valamilyen formában.

Kurilla Annamária
geográfus hallgató, PTE TTK
k.am@freemail.hu

Beszámoló a tuzlai közlekedésföldrajzi konferenciáról

2007. szeptember 17-18-án „Traffic influence on the regional development of Bosnia and Hercegovina and neighbouring countries in the process of approaching European Union” címmel rendeztek nemzetközi tudományos konferenciát Tuzlában (Bosznia-Hercegovina).

A népes előadótábort felvonultató rendezvény célja volt, hogy a különböző nemzetek egymástól elszigetelten zajló, a közlekedésföldrajz tárgykörébe tartozó aktuális kutatásainak eredményeit a szakma és az érdeklődők elé tárja. Az előadók a közép-európai régió országaiból érkeztek (Ausztria, Magyarország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Macedónia), a PTE Földrajzi Intézetét öt előadás képviselte.

A politikusok érdeklődésére is számot tartó, hasznos kutatási eredményeket tartalmazó előadások a következő témaköröket járták körül: a közlekedés hatása a regionális fejlődésre, az V/C korridor problematikája, a városfejlődés és a közlekedési infrastruktúra fejlesztése közti kapcsolat, a közlekedési hálózat turizmusfejlesztő hatása, a közlekedés fejlesztésének lehetőségei a határ menti együttműködések szorosabbra fűzésében, az európai korridorok és közlekedési hálózatok jellemzői. A referátumok közel fele a közvetlenül Bosznia-Hercegovinát érintő kérdésekkel foglalkozott (pl.: a közlekedés fejlesztésének geopolitikai kerete, az úthálózat jelentősége az ország geopolitikai és geostratégiai helyzetére nézve, a közlekedés hatása a vadászturizmusra, történelmi útvonalak az ország területén, a közlekedés, mint az ország gazdaságfejlesztő faktora stb.).

A kétnapos rendezvény első napján hangzottak el az előadások, a második nap pedig - Tuzla és Lukavac városok környékén lévő fontosabb ipari létesítmények megtekintésével - szakmai kiránduláson vehettek részt az érdeklődők. A konferencián megtartott előadásokat a szervezők várhatóan még ebben az évben nyomtatott formában is közzéteszik.

Kolutáczi Andrea
PhD hallgató, PTE TTK
Földtudományok Doktori Iskola
kolutacz@gamma.ttk.pte.hu

Beszámoló a IV. Településföldrajzi Konferenciáról

2007. október 25-26. között negyedik alkalommal került megrendezésre a Településföldrajzi Konferencia Szombathelyen, a Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomföldrajz Tanszéke szervezésében. Az előadások a nagyközségek, kisvárosok témakörét járták körül. A szervezők idén is jó érzékkel választották ki a témát, hiszen a konferencián megjelent és előadott a hazai településföldrajzi kutatások számos jeles képviselője. Újdonság volt a korábbi évekhez képest, hogy a grazi Karl Franzens Universität professzora, Walter Zsilincsar is előadással vett részt az ezáltal nemzetközivé bővülő tudományos ülésen.

A konferencia legfőbb célja idén is az volt, hogy fórumot teremtsen a hazai településföldrajzzal foglalkozó szakemberek számára. A résztvevők a legújabb kutatási eredményeikről tájékoztatták a hazai szakvéleményt, illetve megvitatták a témával kapcsolatos aktuális kérdéseket, problémákat. Különösen érdekes volt a városiasodásról, a kisváros fogalmáról és a várossá nyilvánításról vallott eltérő kutatói nézetek összevethetősége. A konferencia előadásait meghallgatva a legaktuálisabb kérdésnek a nagyközségek-kisvárosok kapcsán az tűnik, hogy mi a jövője a várossá nyilvánítási folyamatnak? Szükséges-e a jelenlegi szabályozás felülvizsgálata? Hol húzódik a városiasság alsó küszöbe, melyek lehetnek a város minimumfeltételei?

A PTE Földrajzi Intézetét, illetve a Földtudományok Doktori Iskolát összesen nyolc előadás képviselte. A konferencián elhangzott előadásokból várhatóan a jövő év tavaszán konferenciakötet készül. A konferenciasorozat az eddigi sikerek hatására a jövőben is folytatódik, a 2008. évi találkozóra vonatkozó felhívást a szervezők, dr. Csapó Tamás és dr. Kocsis Zsolt várhatóan tavasszal teszik közzé.

Sikeres akkreditáció

A Magyar Akkreditációs Bizottság 2007 októberében támogatta a PTE által benyújtott, a Földrajzi Intézet munkatársai által kidolgozott geográfus mesterszak indítási kérelmét. Az új szak így meghirdetésre kerül már a 2008/2009-es tanévre vonatkozó Felvételi Tájékoztatóban, és az első „mesterjelölt” hallgatók 2008 szeptemberében már beiratkozhatnak az új képzési formában. A szak keretei között a hallgatók négy szakirány közül választhatnak: a turizmus, valamint a táj- és környezetkutató szakirányokkal együtt továbbra is működik majd a terület- és településfejlesztés, új elemként pedig megjelenik a geomorfológia szakirány is. Az intézetben az akkreditációs munka még nem zárult le, jelenleg a földrajz tanári mesterképzési szak előkészítő munkálatai zajlanak.

Legújabb kiadványaink

[A terület- és településfejlesztés válogatott, annotált bibliográfiája](#) (Szerkesztették: László Mária és Bucher Eszter). Lomart Kiadó, Pécs 2007. 154 p.

Tájékozódás, térképészet, távérzékelés (Írta: Nagyvárad László). PTE Pécs 2007. 139 p.

A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei (Szerkesztette: Aubert Antal). Lomart Kiadó, Pécs 2007. 398 p.

Egészségföldrajz (Írták: Pál Viktor és Tóth József). Lomart Kiadó, Pécs 2007. 275 p.

Szerzőink

Ludescher Gabriella

Szociológus, a [Pécsi Többcélú Kistérségi Társulás](#) területfejlesztési referense. Doktori tanulmányokat folytat a PTE Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolájában.
ludescherg@pecsikisterseg.hu

Szebenyi Anita

Geográfus, a PTE TTK [Földtudományok Doktori Iskola](#) ösztöndíjas hallgatója. Doktori kutatásait a hazai nagyvárosi térségek szuburbanizációjának témájában folytatja.
szebenyi@gamma.ttk.pte.hu

Pirisi Gábor

Geográfus, a PTE TTK Földrajzi Intézet [Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének](#) tanársegéde. Doktori kutatásában a hazai kisváros-hálózat differenciálódási folyamataival foglalkozik, emellett 2003 óta vesz részt [várossá nyilvánítási pályázatok](#) elkészítésében.
pirisig@gamma.ttk.pte.hu

Dr. Trócsányi András

Geográfus, a PTE TTK Földrajzi Intézet [Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének](#) tanszékvezető egyetemi docense. Legfontosabb kutatási a kulturális földrajz elméleti és gyakorlati problémáihoz kapcsolódnak, de 1996 óta vesz részt [várossá nyilvánítási pályázatok](#) elkészítésében is.
troand@gamma.ttk.pte.hu